

Професионално образование и пазар на труда

ОТГОВАРЯ ЛИ ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА
НУЖДТЕ НА ПАЗАРА НА ТРУДА

** Материалът е изготвен с подкрепата на
Фондация за свободата „Фридрих Науман“*

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	2
Роля на професионалната квалификация на пазара на труда	3
Професионално образование и пазар на труда.....	5
Изучавани професии в професионалното образование.....	5
Професионално образование и потребностите на пазара на труда	6
Регионално значение на професионалното образование.....	8
Дуално образование	9
Изводи, заключения и препоръки	11
Приложение 1: Професии, които могат да се придобият само в една област в България.....	13
Приложение 2: Професии с най-висок прием и професии, за които работодателите се затрудняват при намирането на кадри	14
Приложение 3: Професии с най-висок план-прием по области.....	17

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
ВиК	Водоснабдяване и канализация
ИД	Икономическа дейност
МПС	Моторно превозно средство
НСИ	Национален статистически институт
ПОО	Професионално образование и обучение
ППК	Придобита професионална квалификация
РУО	Регионално управление на образованието
ХВП	Хранително-вкусова промишленост

Въведение

Професионалното образование¹ в същността си трябва да обвързва пряко учащите и пазара на труда, като „произвежда“ подготвени кадри и осигурява реализацията им. Професионално образование се предлага практически навсякъде на територията на страната – във всички 28 области - а приемът през последните години представлява близо 60% от всички учащи.

Институциите не събират данни за приложението на придобитото професионално образование, което е предпоставка за несъответствие между план-приема и нуждите на пазара на труда.

От няколко години ИПИ разработва годишен [Индекс на съответствието между професионалното образование и профила на икономиката](#), който на практика е единственият инструмент за съчетаване на двата масива от данни – търсене и предлагане, от които зависи основата на професионалното образование. Това е особено важно за проследяване на адекватността на регионално ниво.

Прегледът на изучаваните професии и непосредствените потребности от работна сила с придобитата професионална квалификация (ППК) дава ясна картина за връзката между образованието и пазара на труда. За целта за използвани данни от:

- Регионалните управления на образованието (РУО) за план-приема в професионалното образование за учебната 2024/2025 г.;
- Агенцията по заетостта (АЗ) от годишното [проучване за потребностите от работна сила](#) за 2024 година;
- Националния статистически институт.

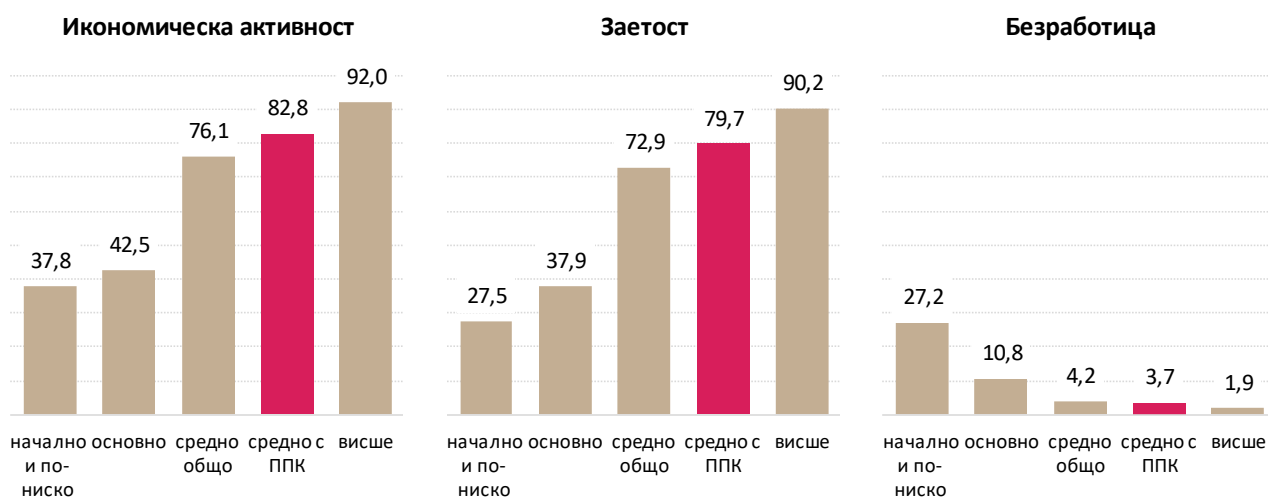
---

¹ Основна задача на професионалното образование е придобиване на квалификация по професия. Професионалното образование се осъществява чрез професионална подготовка и общообразователна подготовка, необходима за придобиване на средно образование. ПОО може да се осъществява и по пътя на обучение чрез работа (дуална система на обучение). Училищата, осигуряващи ПОО, са професионалните гимназии, училищата по изкуствата и спортните училища. Други институции (профилирани гимназии, средни училища, училища в местата за лишаване от свобода) също осъществяват ПОО като програма отделна от основната.

Роля на професионалната квалификация на пазара на труда

Завършилите професионално образование представляват 1/3 от работната сила сред населението на възраст 15-64 г., а коефициентът на икономическата им активност през 2023 г. е 82,8%, или с близо 7 пр.п. по-висок от този на хората с общо средно образование (76,1%) и с близо 9 пр.п. по-висок от средния на страната (73,9%). Показателите за заетостта и безработицата на работната сила с придобита професионална квалификация (ППК) също са сравнително благоприятни. Коефициентът на заетост на хората с ППК е 79,7% при 70,7% в страната, а на безработица – 3,7% при 4,4% в страната през 2023 година.

Коефициенти на икономическа активност, заетост и безработица на населението на 15-64 г. по степени на образование, 2023 г., % | Източник: НСИ

Броят на зетите с ППК през 2023 г. е 944 хил. души или около 1/3 всички зети в икономиката. Те са разпределени неравномерно в икономическите дейности. Зетите с ППК представляват над половината от зетите в „Добивна промишленост“. Между 40% и 50% са те в секторите „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“, „Транспорт, складиране и пощи“, „Преработваща промишленост“ и „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъците и възстановяване“.

Най-малък е делът на зетите с ППК в дейностите, в които обичайно се изисква висше образование, а именно „Образование“ (11%) и „Професионални дейности и научни изследвания“ (9%).

Дял на заетите с ППК, %, 2023 г. | Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Професионално образование и пазар на труда

Изучавани професии в професионалното образование

През учебната 2024/2025 г. план-приемът в професионалното образование е за над 36 хиляди ученици и представлява 59% от общия прием в средното образование. Професионалното образование през тази година обхваща 142 професии в 14 направления.

Най-много и най-малко

Най-много са записаните ученици в направленията:

- Техника (основно в професията Техник на транспортна техника) – над 9000;
- Информатика (основно в професиите Икономист-информатик и Организатор Интернет приложения) и Услуги за личността (основно Ресторантьор и Готвач) – по над 5500;
- Изкуства (основно в професията Дизайнер), Стопанско управление и администрация (основно в професията Икономист) и Селско, горско и рибно стопанство (основно в професията Техник-растениевъд) – по над 3000.

**План-прием в професионалното образование по направления 2024/2025 г.,
% | Източник: ИПИ по данни на РУО**

За близо половината професии пък приемът е за под 100 места годишно. Докато някои професии наистина изглеждат екзотично и всички завършили трудно биха се реализирали, голяма част от типичните за техникумите в миналото професии – като Заварчик, Стругар, Шлосер, Строител - са малко застъпени и в тазгодишни прием (с по под 100 места).

Най-често и най-рядко

Единствено професията Техник на транспортна техника присъства в план-приема на всяка една от 28-те области. В 27 области се учи за Готвач, а в 25 - за Ресторантьор, Икономист и Икономист-информатик.

От другата страна са професии, които се предлагат само в една област. Такива са общо 26 професии (пълният списък е в Приложение 1), сред които Бижутер в Пловдив, Кинолог в Монтана, Обущар в Пазарджик, Растениевъд в Стара Загора, Животновъд в Ямбол.

Най-ново и най-остаряло

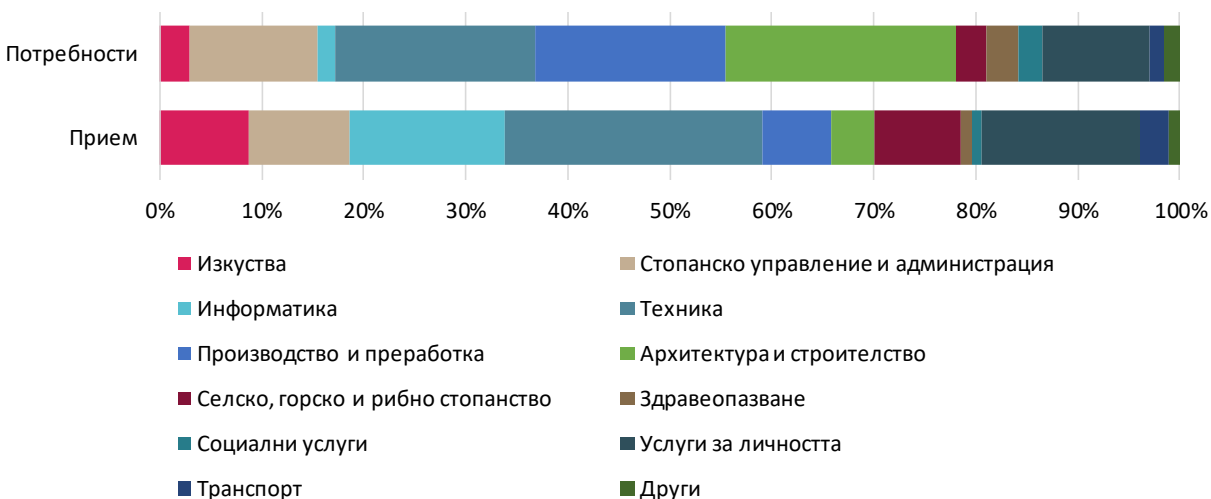
През настоящата година три професии, за които няма прием в предходните години, отново се възраждат. Става въпрос за по 13 места (половин паралелка) в професиите Библиотекар (в Монтана), Дърворезбар (в Пловдив) и Оператор в минната промишленост (в Златица, област София).

Същевременно шест от професиите, за които има прием през предходната учебна година, през тази не се предлагат - това са Музикант-вокалист, Техник-геолог, Корабостроителен техник, Работник в озеленяването, Камериер, Помощник-инструктор по фитнес.

Професионално образование и потребностите на пазара на труда

През 2024 г. около 2/3 от работодателите имат затруднения при намиране на търсените хора, а делът им нараства спрямо миналогодишното проучване. Заявените потребности от кадри с професионална квалификация за следващата една година са най-вече в направленията Архитектура и строителство, Техника и Производство и преработка – те формират над 60% от бъдещото търсене на специалисти. В същото време приемът по тези три направления е с дял от 36% от общия прием.

Потребности от работна сила с професионална квалификация през следващите 12 месеца и прием в професионалното образование през 2024/2025 г. по направления, % | Източник: ИПИ по данни на АЗ и РУО

Интересно е и съпоставянето на конкретните професии, които се търсят на пазара на труда и предлагат от професионалното образование. За 15 от 20-те професии, за които са заявени най-

големи потребности, професионалното образование подготвя малко (под 1% от приема) или никакви кадри.

За професията със заявена най-висока необходимост – Строител с дял от 15% от всички търсени специалисти, приемът е едва 0,2% от започналите обучение. Потребностите от шивачи и машинни оператори формират по над 6% от заявените места, докато в професионалното образование те представлява по 0,3% от приема.

Сравнително голямо съответствие има само при професиите на готвачите, строителните техници и графичните дизайнери.

20-те най-търсени професии през следващите 12 месеца и план-прием в професионалното образование 2024/2025 г., % | Източник: ИПИ по данни на АЗ и РУО

Още по-очевидно разминаване се вижда при изследването на професиите, които ще се търсят в следващите 3-5 години – периодът, в които сега приетите ученици ще завършат и ще търсят реализация на пазара на труда.

Специалисти в направление Стопанско управление и администрация се очаква да формират 34% от търсенето в средносрочен план – към тази година такова обучение обаче започват 10% от учениците според план-приема в професионалното образование. Докато потребностите от специалности в информатиката пък са едва 2%, обучение в това направление са започнали 15% от осмокласниците. Сериозно е несъответствието и в направление Услуги за личността, където са 4% от бъдещите потребности от работна сила и 16% от учащите за придобиване на професионална квалификация. Недостатъчни за пазара на труда ще са и специалистите в техническите професии, строителството и производството.

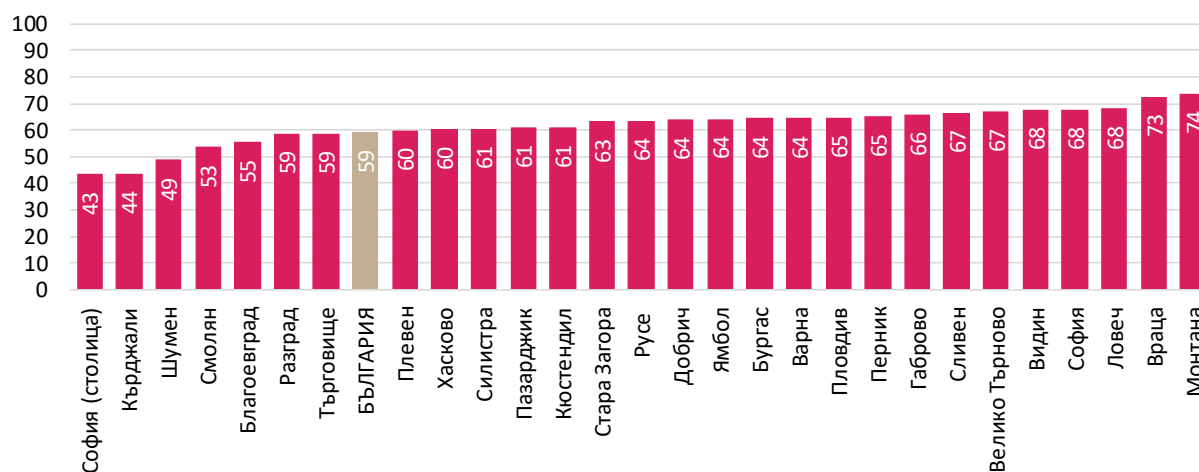
Потребности от работна сила с професионална квалификация през следващите 3-5 години и прием в професионалното образование през 2024/2025 г. по направления, % | Източник: ИПИ по данни на АЗ и РУО

Регионално значение на професионалното образование

Докато в областите Шумен, Кърджали и столицата приемът в професионалното образование е под 50%, в Монтана и Враца той достига над 70% и през 2024/2025 година.

Дял на приема в професионалното образование от цялото средно образование, 2024/2025 г., % | Източник: ИПИ по данни на РУО

Основно предимство и роля на професионалното образование е, че то подготвя специалисти по професии, за които се очаква да има търсене на пазара на труда и за които не е необходимо висше образование. Това означава, че професионалното образование следва да е пряко свързано с местния пазар на труда и да позволява бърза реализация на завършилите.

Сред професиите с най-висок прием по области (пълният списък е в Приложение 3) се открояват Готвач (например в Кюстендил и Враца), Ресторантьор (например в Сливен и Велико Търново), Техник на транспортна техника (например в Пловдив и Шумен), Икономист-информатик (например в Пазарджик и Търговище) и Дизайнер (например във Варна и Русе).

Единствено в област Бургас професионалното образование с най-висок прием – Готвач - е сред петте професии, за които работодателите срещат затруднения при намирането на нужните им специалисти (според [годишното проучване](#) на АЗ за потребностите от работна сила). За останалите 27 области най-изучаваните професии не попадат сред петте най-нужни (пълният списък е в Приложение 2). Така например, в Благоевград работодателите търсят оператори в дървообработването, а професионалното образование предлага икономист-информатици. Във Варна се търсят асистенти на лекарите по дентална медицина, а образованието предлага дизайнери. Във Враца се търсят шивачи, а се предлагат готвачи. Най-много готвачи се обучават и в Хасково, въпреки че там се търсят строители.

Дуално образование

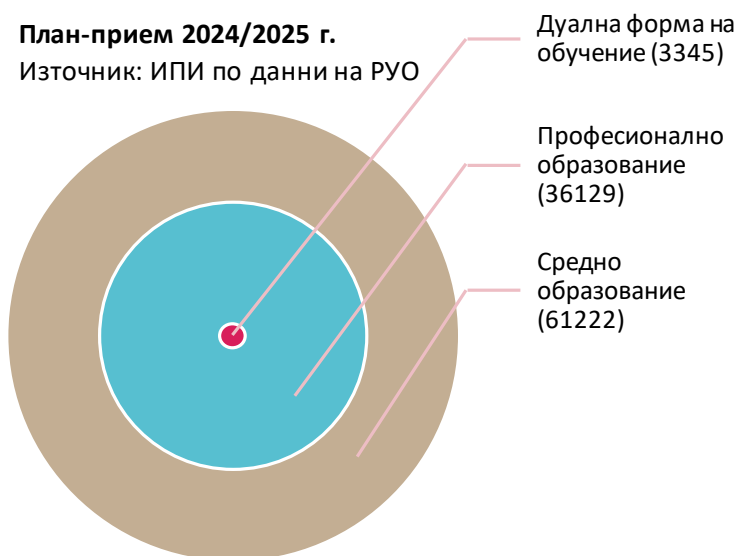
Значението на обучението чрез работа (дуално обучение) е ключов елемент от професионалното образование и то е заложено като цел в редица стратегии, планове и документи вече повече от десетилетие. Повсеместното прилагане на тази форма обаче става с малки стъпчици. В план-приема за професионално образование през учебната 2024/2025 г. дуалното обучение засяга едва 9% от учащите и това дори е най-високата стойност към момента. Малко над 3 хиляди (от общо над 36 хиляди) ученици са започнали професионалното си образование в дуална форма в 55 специалности (от общо 148).

В деветте специалности с прием над хиляда ученици дуалното образование обхваща едва 6% от тях. Така например от общо 3 хиляди учащи за готвачи и ресторантьори само 200 са в дуална форма. Най-много са учениците в дуална форма в специалностите Електротехник (299 или 1/3 от всички в тази специалност), Техник на транспортна техника (234 или един от всеки осем в тази специалност) и Машинен техник (234 или близо 2/3 от учащите).

В пет специалности пък целият план-прием е в дуално образование, но става въпрос за специалности с много малък като брой прием – Текстилен техник и Десенатор на текстил (съответно 26 и 52 ученици в Сливен), Техник-технолог по експлоатация и поддържане на хладилна и

План-прием 2024/2025 г.

Източник: ИПИ по данни на РУО

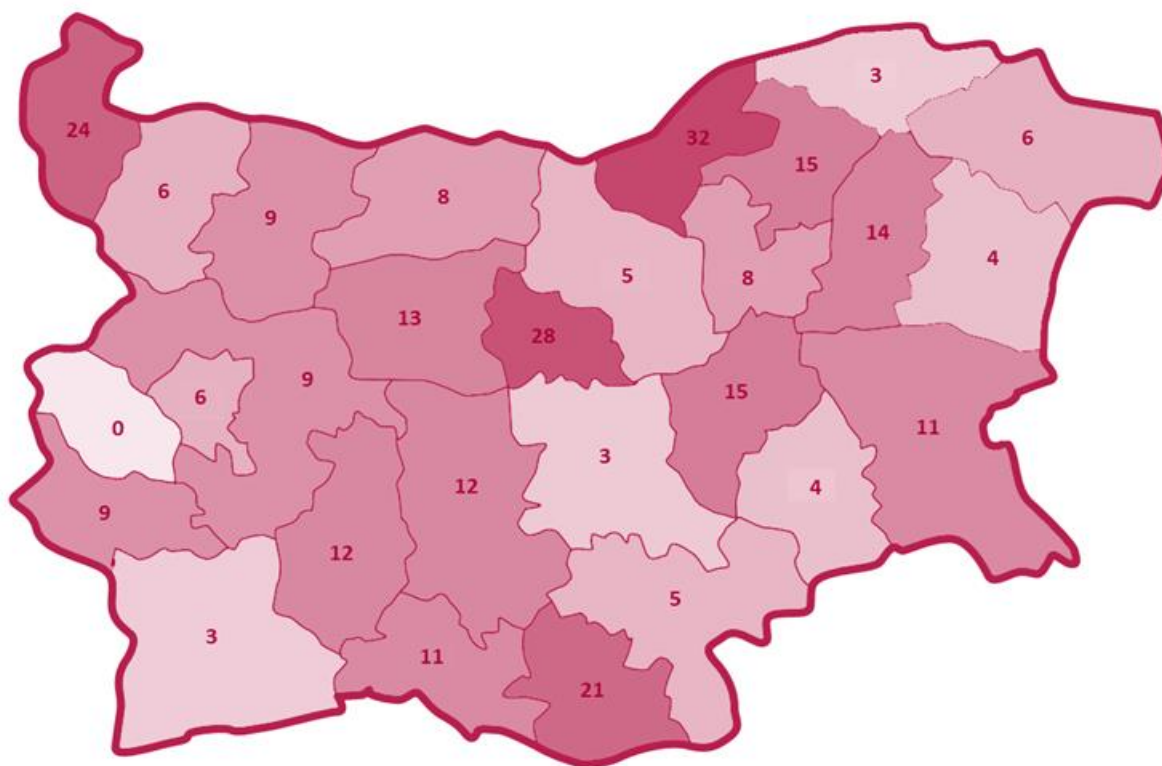

климатична техника в хранително-вкусовата промишленост (26 ученици в Пловдив), Техник по железопътна техника (61 ученици) и Оператор в минната промишленост (13 ученици).

Липсата на дуално обучение в някои специалност буди сериозно недоумение. Така например не се предвижда нито една бройка за обучение чрез работа в реална работна среда при учащите за помощник-възпитател, социален асистент, фризьор, корабоводител, асистент на лекар по дентална медицина, животновъд, помощник в строителството, шлосер, заварчик, стругар и много други.

Областните данни показват, че Русе е първенец в дуалното образование като тази форма засяга 32% от учениците (351 от общо 1092 ученици в професионалното образование). След това се нареждат Габрово (28%) и Видин (24%). В осем области под 5% от учениците ще се обучават чрез работа, а в Перник – нито един (от общо 731 ученици).

Дял на учениците, приети в дуална форма на професионално образование през учебната 2024/2025 г., % | Източник: ИПИ по данни на РУО

Изводи, заключения и препоръки

Данните за основните показатели на професионалната квалификация на пазара на труда, за изучаваните професии и за потребностите от работна сила показват, че професионалното образование има ключова роля на трудовия пазар. В същото време то не изпълнява основната си цел да осигурява пряка връзка между търсенето и предлагането на кадри, а образованието в професии, които не се търсят на пазара на труда, продължава.

Роля на професионалната квалификация на пазара на труда

- ✓ Хората с придобита професионална квалификация представляват 1/3 от работната сила.
- ✓ Професионалната квалификация е пряко свързана с по-висока икономическа активност, по-висока заетост и по-ниска безработица.
- ✓ Заетите с ПКК представляват над половината от заетите в добивната промишленост. Голям е и дялът им в преработващата индустрия и транспорта.

Препоръка: Въвеждане на задължение за проследяване от училищата на приложението на придобитата професионална квалификация. Необходимо е да се въведе и задължение за намаляване на приема за професии, за които няма търсене на пазара на труда в последните пет години и съответно – увеличение за професии, които се търсят от работодателите.

Професионално образование и потребности от работна сила

- ✓ През учебната 2024/2025 г. в професионалното образование има 36 129 места в общо 142 професии.
- ✓ Приемът в професионалното образование представлява 59% от общия прием в средното образование.
- ✓ Най-много са учениците в направленията Техника, Информатика и Услуги за личността – основно в професиите Техник на транспортна техника, Икономист-информатик, Готвач, Ресторантьор.
- ✓ Докато в областите Шумен, Кърджали и столицата приемът в професионалното образование е под 50%, в Монтана и Враца той достига над 70%.
- ✓ През 2024 г. около 2/3 от работодателите имат затруднения при намиране на търсените хора.
- ✓ За 15 от 20-те професии, за които са заявени най-големи потребности през следващата година, професионалното образование подготвя малко (под 1% от приема) или никакви кадри.
- ✓ Още по-очевидно разминаване се вижда при изследването на професиите, които ще се търсят в следващите 3-5 години.

Препоръка: Въвеждане на по-широко отраслово образование с акцент върху езиково и технологично обучение, което ще повиши възможностите за заетост. Раздробяването на много на брой и силно специфични професии и специалности не позволява на завършилите лесно да

преминават от едно професия в друга при необходимост. Улесняването на възможностите за трансфер между специалности ще направи завършилите по-гъвкави. Връзката между образованието и заетостта ще се увеличи и чрез професионално ориентиране на учениците по време на целия курс на обучението.

Дуално образование

- ✓ Дуалното обучение засяга едва 9% от започналите професионално образование през 2024/2025 г.
- ✓ В „големите“ специалности дуалното обучение засяга малко ученици.
- ✓ Повсеместното дуално обучение е заложено само в пет „малки“ специалности.
- ✓ Русе е първенец, а в Перник няма нито един ученик в дуална форма.

Препоръка: Продължаващото разширяване на обхвата на дуалното обучение по естествен начин ще свърже образованието и пазара на труда, особено на местно ниво. Повсеместното прилагане на образованието чрез работа означава придобиване на практически знания и меки умения, възползване от съвременна материална база, възможност за работа и намиране на необходимите кадри от страна на работодателите. В тази връзка регулациите върху дуалното обучение (за предварително уведомление, наставник, брой ученици, документация) трябва да бъдат силно ограничени.

Приложение 1: Професии, които могат да се придобият само в една област в България

Професии, които могат да се придобият само в една област в България | Източник: ИПИ по данни от план-прима за 2024/2025 г., РУО

Област	Професия
Благоевград	Сътрудник в маркетингови дейности
Варна	Корабен монтьор Организатор по експлоатация на пристанищата и флота
Велико Търново	Офис-секретар
Кърджали	Оператор в хранително-вкусовата промишленост
Монтана	Библиотекар Кинолог
Пазарджик	Монтьор по комуникационни системи Обущар
Пловдив	Бижутер Дърворезбар Техник-металург Техник-технолог по експлоатация и поддържане на хладилна и климатична техника в ХВП Работник в дървообработването
Русе	Техник-приложник
Силистра	Химик-оператор
Сливен	Десенатор на текстил Текстилен техник
София	Оператор в минната промишленост
София (столица)	Сътрудник по управление на индустриални отношения Помощник-инструктор по спортно-туристическа дейност
Стара Загора	Растениевъд Работник в горското стопанство
Хасково	Работник в хранително-вкусовата промишленост
Шумен	Оператор в силикатните производства
Ямбол	Животновъд

Приложение 2: Професии с най-висок прием и професии, за които работодателите се затрудняват при намирането на кадри

Професии с най-висок прием през учебната 2024/2025 г. и професии, за които работодателите срещат затруднения при намирането на кадри през 2024 г. по области | Източник: ИПИ по данни на РУО и АЗ

	Професии с най-висок прием за областта през 2024/2025 г.	Професии, за които работодателите срещат затруднения да намерят нужните им специалисти
Благоевград	Икономист-информатик	Строител-монтажник Продавач-консултант Офис-мениджър Оператор в дървообработването Икономист
Бургас	Дизайнер Ресторантьор Готвач Техник на транспортна техника	Готвач Продавач-консултант Касиер Машинен оператор Авиационен техник
Варна	Дизайнер	Асистент на лекар по дентална медицина Строител Машинен техник Сервитьор-барман Продавач-консултант
Велико Търново	Ресторантьор	Продавач-консултант Електротехник Работник в ХВП Оператор в производството на облекло Машинен монтьор
Видин	Икономист-информатик Готвач	Водач на МПС за обществен превоз Машинен оператор Куриер Парамедик
Враца	Готвач	Шивач Продавач-консултант Хлебар-сладкар Икономист Съдебен служител
Габрово	Техник на транспортна техника Техник на електронна техника Техник на компютърни системи	Машинен техник Работник в животновъдството Икономист
Добрич	Техник-растениевъд	Помощник в строителството Сервитьор-барман Съдебен служител
Кърджали	Икономист-информатик	Хлебар-сладкар Строител Асистент на лекар по дентална медицина Болногледач Оперативен счетоводител
Кюстендил	Готвач	Продавач – консултант

	Оператор в производството на облекло Организатор Интернет приложения Икономист-информатик Икономист	Оперативен счетоводител Шивач Помощник-инструктор по спортно-туристическа дейност Машинен оператор
Ловеч	Икономист-информатик Техник на транспортна техника	Машинен оператор Работник в дървообработването Ресторантьор Готвач
Монтана	Сътрудник в малък и среден бизнес Техник-растениевъд Техник на транспортна техника	Машинен оператор Готвач Заварчик Електротехник Авиационен техник
Пазарджик	Икономист-информатик	Продавач – консултант Шивач Строител Деловодител Техник на прецизна техника
Перник	Техник на транспортна техника	Продавач – консултант Сервитьор-барман Работник в ХВП Шивач Строителен техник
Плевен	Техник-растениевъд	Хлеббар – сладкар Монтьор на транспортна техника Музикант – вокалист Работник в растениевъдството Животновъд
Пловдив	Техник на транспортна техника	Хлеббар – сладкар Шивач Готвач Монтажник на ВиК мрежи Оператор в дървообработването
Разград	Икономист Приложен програмист	Строител – монтажник Водач на МПС за обществен превоз Работник в растениевъдството Стругар Социален асистент
Русе	Дизайнер	Машинен оператор Продавач – консултант Офис – мениджър Монтьор на транспортна техника Касиер
Силистра	Монтьор на транспортна техника	Сервитьор-барман Готвач Продавач – консултант Икономист Икономист – информатик
Сливен	Ресторантьор	Продавач – консултант Сътрудник социални дейности Монтьор на подемно-транспортна техника

		Строителен техник Оперативен счетоводител
Смолян	Програмист Ресторантьор	Шивач Готвач Офис – секретар Работник в стъklarското производство Работник в дървообработването
София	Електромонтьор	Заварчик Продавач – консултант Машинен оператор Сервитьор-барман Организатор в дървообработването и производството на мебели
София (столица)	Дизайнер	Оперативен счетоводител Продавач – консултант Офис – мениджър Оператор в дървообработването Строителен техник
Стара Загора	Техник на транспортна техника	Заварчик Готвач Електротехник Маникюрист-педикюрист Сътрудник в малък и среден бизнес
Търговище	Икономист-информатик Техник на транспортна техника	Графичен дизайнер Машинен оператор
Хасково	Готвач Монтьор на транспортна техника	Строител Продавач – консултант Оперативен счетоводител Животновъд Офис – секретар
Шумен	Техник на транспортна техника	Сервитьор-барман Хлебар – сладкар Графичен дизайнер Оперативен счетоводител Водач на МПС за обществен превоз
Ямбол	Техник на транспортна техника	Електротехник Сервитьор-барман Монтьор на транспортна техника Графичен дизайнер Оперативен счетоводител

Приложение 3: Професии с най-висок план-прием по области

Професии с най-висок план-прием в професионалното образование през 2024/2025 г. по области, брой места | Източник: ИПИ по данни на РУО и АЗ

	Икономист-информатик	Дизайнер	Ресторантьор	Готвач	Техник по транспортна техника	Техник на електронна техника	Техник на компютърни системи	Техник-растениевъд	Оператор в производството на облекло	Организатор Интернет приложения	Икономист	Сътрудник в малък и среден бизнес	Приложен програмист	Монтьор на транспортна техника	Програмист	Електромонтьор
Благоевград	156															
Бургас		130	130	130	130											
Варна		208														
Велико Търново			117													
Видин	52			52												
Враца				121												
Габрово					52	52	52									
Добрич								104								
Кърджали	52															
Кюстендил	52			52					52	52	52					
Ловеч	81				81											
Монтана					52			52				52				
Пазарджик	91															
Перник					52											
Плевен								130								
Пловдив					221											
Разград											52		52			
Русе		65														
Силистра															55	
Сливен			78													
Смолян			52												52	
София																130
София (столица)		299														
Стара Загора					136											
Търговище	52				52											
Хасково				91										91		
Шумен					91											
Ямбол					39											